ผู้ชมลิเกในยุคปัจจุบัน

Audiencrs of Likay in the present era

นิพัทธ์ จงดี

Nipat Jongdee

นักวิจัยอิสระ

Independent researcher

Corresponding author E-mail: nipatjongdee@gmail.com

(Received: January 13, 2025; Revised: November 27, 2025; Accepted: December 30, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผู้ชมลิเกในปัจจุบันและการปรับตัวตลอดจนค่านิยม โดยศึกษาจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์ผู้ชมการแสดงลิเกแบบไม่เฉพาะเจาะจง รวมถึงการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมจากสถานที่จัดการแสดงจริงและสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมจากสื่อสังคมออนไลน์ที่ถ่ายทอดสดการแสดงลิเก ซึ่งได้ออกแบบเครื่องมือแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตการณ์สำหรับงานวิจัย ผลการศึกษาพบว่า ผู้ชมลิเกในยุคปัจจุบันพบได้ผู้ชมทุกเพศทุกวัย โดยสามารถจัดกลุ่มได้ 3 ลักษณะ ดังนี้ 1) กลุ่มผู้ชมที่ชื่นชอบศิลปะการแสดงลิเก 2) กลุ่มผู้ชมที่ชื่นชอบคณะลิเกบางคณะ 3) กลุ่มผู้ชมที่ชื่นชอบเฉพาะตัวศิลปินลิเก ปัจจุบันการแสดงลิเกมีรูปแบบการแสดงที่เปลี่ยนไปโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์เข้ามาช่วยในการนำเสนอเพิ่มช่องทางการเข้าถึงพร้อมทั้งอำนวยความสะดวกในการรับชมการแสดงทำให้ผู้ชมต้องเรียนรู้ปรับตัวเพื่อให้เข้าถึงศิลปะหรือศิลปินที่ตนชื่นชอบ การรับชมการแสดงในปัจจุบันพบว่าผู้ชมลิเกยังสามารถรับอรรถรสการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างชมการแสดงผ่านสื่อออนไลน์ ซึ่งมีข้อดีและข้อเสียเช่นกัน รวมถึงค่านิยมของผู้ชมการแสดงลิเกในยุคปัจจุบันนั้นเปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นลักษณะระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยประดุจเครือญาติระหว่างผู้ชมการแสดงกับศิลปินลิเก รวมทั้งค่านิยมของผู้ชมที่เปลี่ยนไปจากเดิมส่งผลดีให้กับตัวศิลปินพร้อมทั้งอานิสงส์ต่อลมหายใจให้กับศิลปะการแสดงลิเกสืบไป

คำสำคัญ: ผู้ชม ลิเก ยุคปัจจุบัน อุปถัมภ์

Abstract

This research aimed to study the adaptation and values of Likay audiences in the present era by examining documents, textbooks, research studies, and collecting field data through non-purposive interviews with Likay performance audiences. The study also included participant observation at actual performance venues and non-participant observation through live-streamed Likay performances on social media. The findings revealed that Likay audiences today span all genders and ages and can be categorized into three groups: 1) audiences who appreciate the art of Likay performances, 2) audiences who are fans of specific Likay troupes, and 3) audiences who admire particular Likay artists. Contemporary Likay performances have evolved by incorporating social media as a means to enhance accessibility and convenience for audiences,

allowing them to engage with the art or artists they admire. Modern viewing experiences indicated that audiences can still enjoy the interactive essence of Likay performances through digital media, although there are both advantages and disadvantages to this format. Moreover, the values of Likay audiences in the present era have improved progressively. This research reflected the patronage system within Thai society, akin to familial bonds between the audiences and Likay artists. It also highlighted how the change of the audience values positively impacts the artists and helps to sustain the art of Likay performances for future generations.

Keywords: Audiences, Likay, Present era, Patronage

บทนำ

ลิเก เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นมาช้านานนับว่าเป็นศิลปะของประชาชน ซึ่งมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้มีความน่าสนใจทันต่อยุคสมัยอยู่เสมอ ในยุคแรกในลักษณะผู้แสดงนั่งล้อมวงร้องเพลงประกอบการตีรำมะนาเรียกว่า “ลิเกปันตน” ซึ่งมี 2 ลักษณะ ได้แก่ “ละกูเยา” ปัจจุบันเป็นการแสดงลำตัด และ “ฮันดาเลาะ” เป็นการแสดงแบบดำเนินเรื่อง (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2554: 108-112) ลิเกจึงมีรากฐานการแสดงของแขกมาลายู ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 5 ในงานพระเมรุของสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงเป็นลิเกทรงเครื่องในสมัยพระยาเพชรปราณี ที่มีเครื่องแต่งกายสวยงามอลังการแปลกตาและเป็นการแสดงเดียวที่ผู้แสดงสวมถุงเท้าในยุคนั้น ต่อมาในสมัยสงครามโลกครั้งที่สองประเทศไทยเผชิญปัญหาข้าวยากหมากแพงการแสดงลิเกมีปรับเปลี่ยนจากลิเกทรงเรื่องเป็นลิเกลูกบท ซึ่งลดความอลังการของเพชรพลอยในเครื่องแต่งกาย และหลังจบสงครามสภาพเศรษฐกิจมีความคล่องตัวขึ้นลิเกจึงนำเพชร มาประดับบนเครื่องแต่งกาย เป็นยุคลิเกเพชร (นุ่งผ้าในเสื้อกั๊ก) และในปัจจุบันเสื้อผ้าเป็นการตัดสำเร็จประดับเพชร/คริสตัล แพรวพราวละลานตา (อนุกูล โรจน์สุขสมบูรณ์, 2559: 11-13) พร้อมทั้งองค์ประกอบการแสดงก็ได้รับการพัฒนาตามลำดับ

เวทีการแสดงลิเกแต่เดิมใช้เวทีที่วัดสร้างขึ้น ต่อมาคณะลิเกได้สร้างเวทีการแสดงชั่วคราวส่วนตัวที่สามารถปลูกและรื้อถอนได้ในเวลาไม่กี่ชั่วโมง ในลักษณะเวทีแบบมีหลังคาที่มีลักษณะเป็นผืนเดียวลาดเอียงไปทางเดียว (เพิงหมาแหงน), เวทีลอยฟ้า และเวทีคอนเสิร์ต ประดับไฟและเครื่องเสียงอย่างสมบูรณ์ในปัจจุบันรูปแบบเวทีลิเกไม่ตายตัวขึ้นอยู่กับทุนทรัพย์ของหัวหน้าคณะ (โต้โผ) และเพื่อเป็นจุดขายของคณะลิเกนั้น ๆ ยิ่งมีเวทีใหญ่ก็สามารถดึงดูดความสนใจของผู้ชมได้เพิ่มขึ้นตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป

“ยุคดิจิทัล” (Digital era) เป็นยุคที่ผู้คนพึ่งพาเทคโนโลยีมากขึ้นในปัจจุบัน ในการดำรงชีวิตเพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกเพิ่มขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 1984 จนถึงปัจจุบัน เข้ามาช่วยในการปฏิบัติงาน ติดต่อสื่อสารจากระยะไกลกลายเป็นระยะใกล้ จากยากลำบากกลายเป็นสะดวกและรวดเร็ว ผ่านเครื่องมือต่าง ๆ เช่น สมาร์ตโฟน แท็บเล็ต คอมพิวเตอร์ ฯลฯ เมื่อมนุษย์พึ่งพาเทคโนโลยีมากขึ้น จึงเกิดการปรับตัวเรียนรู้ของผู้คนส่งผลให้พฤติกรรมการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปจากเดิมทั้งในด้านการเป็นอยู่ การเรียนการศึกษา สืบหาข้อมูลต่าง ๆ ล้วนแล้วผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลทั้งสิ้น (สโรจ เลาหศิริ, 2560: 53) รวมถึงการรับชมข่าวสารสาระความบันเทิงผ่าน “สื่อสังคมออนไลน์” เช่น ยูทูป (YouTube) เฟซบุ๊ก (Facebook) ติ๊กต๊อก (TikTok) เป็นต้น แอปพลิเคชันเหล่านี้มีระบบปฏิบัติงานที่สามารถสร้างช่องทางส่วนตัว สามารถโพสต์ ข้อความ รูปภาพ วิดีโอ รวมถึงการถ่ายทอดสดกิจกรรมที่ทำในขณะนั้นให้เห็นได้แบบตลอดเวลา และสามารถแชร์แบ่งปันเพื่อนในสื่อออนไลน์รับรู้รับทราบติดต่อสื่อสารพูดคุยทำกิจกรรมร่วมกันได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากยุคสมัยที่เปลี่ยนไปทำให้วิถีชีวิตการเป็นอยู่ของผู้คนในยุคสมัยเปลี่ยนแปลง รวมถึงรูปแบบนำเสนอการแสดงต่าง ๆ ของไทยและต่างประเทศต้องเปลี่ยนตาม

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเราจะเห็นลิเกมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงตลอดเวลา ให้ทันต่อยุคสมัยใหม่อยู่เสมอ อย่างเช่นยุควิทยุเข้ามาลิเกไปเล่นออกอากาศตามสถานีวิทยุกลายเป็นลิเกวิทยุ ต่อมารายการโทรทัศน์เป็นที่นิยมลิเกก็มีปรากฏการณ์แสดงในช่องรายการถ่ายทอดสดโทรทัศน์ ต่อมาสามารถบันทึกการแสดงในรูปแบบวีดิทัศน์ซึ่งบริษัทเอกชนได้จัดจำหน่ายในรูปแบบ ดีวีดี/ซีดี กันอย่างแพร่หลายตามท้องตลาด ซึ่งปัจจุบันสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทกับชีวิตมนุษย์มากขึ้นลิเกใช้สื่อออนไลน์สร้างพื้นที่ของตนเองหรือคณะจัดการแสดงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยใช้วิธีการโพสต์รูปภาพหรือวิดีโอ รวมถึงการถ่ายทอดสดการแสดง (LIVE) ควบคู่กับการแสดงในสถานที่จริงในขณะเดียวกัน ซึ่งสามารถแผ่ขยายการแสดงให้ผู้ชมเข้าถึงได้เป็นวงกว้างมากขึ้น เป็นที่รับรู้ที่ยอมของการเข้าถึงคณะลิเกหรือตัวศิลปินได้ง่ายยิ่งขึ้น สิ่งเหล่านี้ศิลปินเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตัวของตนเองทั้งสิ้น ไม่ได้มีการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบเหมือนในห้องเรียนแต่อย่างไร ศิลปินลิเกต่างเรียนรู้จากการลองผิดลองถูก จนสามารถ ใช้งานระบบปฏิบัติงานต่าง ๆ ได้อย่างชำนาญพร้อมทั้งสามารถพร้อมปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบนำเสนอการแสดงให้มีความน่าสนใจขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากลิเกเป็นการแสดงในลักษณะ “นาฏยพาณิช” กล่าวคือ การแสดงของประชาชน ศิลปินลิเกต้องพึ่งพาผู้ชมเป็นหลักในการสร้างรายได้เพื่อนำมาใช้จ่ายการดำรงชีวิต

ในปัจจุบันการแสดงลิเกในยุคดิจิทัล การแสดงลิเกงานปิดวิก การแสดงลิเกงานว่าจ้าง และการแสดงลิเกร่วมสมัย นำเทคโนโลยีเข้ามาและได้พัฒนาปรับรูปแบบการแสดงให้เข้ากับยุคสมัยมากขึ้นโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์มากปรับใช้กับการแสดง ซึ่งจะสามารถพบ รูปภาพ วิดีโอ ตลอดจนการถ่ายทอดสดบนสื่อสังคมออนไลน์ ช่องทางอินสตาแกรม (Instagram) ยูทูป (YouTube) และเฟซบุ๊ก (Facebook) การปรับรูปแบบการแสดงส่งผลให้ผู้คนเข้าถึงคณะลิเกให้เป็นที่รู้จัดมากขึ้น โดยจัดการแสดงทั้งออนไซต์ (On-site) มีผู้ชมในสถานที่จัดการแสดง และออนไลน์ (Online) ผู้ชมชมการแสดงผ่านสังคมออนไลน์ควบคู่กันไปและเมื่อเกิดการแพร่ระบาดเชื้อไวรัสโคโรน่า จึงส่งผลกระทบให้ลิเกต้องจัดการแสดงในรูปแบบออนไลน์ 100% ซึ่งรูปแบบการแสดงลิเกในยุคดิจิทัลยังคงลำดับขั้นตอนตามจารีตของการแสดงลิเก แต่สิ่งสำคัญการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างศิลปินกับผู้ชม การแสดงในสื่อออนไลน์ คือปฏิสัมพันธ์กับผู้ชมโดยศิลปินลิเก และการมีผู้บรรยายเป็นสื่อกลางระหว่างการแสดง และเมื่อลิเกจัดการแสดงในรูปแบบออนไลน์ทำให้คณะลิเกต้องมีการบริหารจัดการเกี่ยวกับวิธีการสร้างรายได้จากการจัดการแสดงโดยใช้เปิดรับการสนับสนุนผ่านบัญชีกลางของคณะหรือศิลปินโดยตรง และคณะลิเกจัดขายพวงมาลัยออนไลน์หรือรางวัลออนไลน์ ผู้ชมสามารถแจ้งความประสงค์สั่งซื้อเพื่อมอบให้กับศิลปินจากนั้นทีมงานจะช่วยอำนวยความสะดวกนำพวงมาลัยหรือเงินมอบให้กับศิลปินที่กำลังทำการแสดง (นิพัทธ์ จงดี และผกามาศ จิรจารุภัทร, 2567: 78) ในยุคที่ความเปลี่ยนไปรูปแบบการแสดงลิเกมีการเปลี่ยนแปลงผู้วิจัยจึงเล็งเห็นมุมของผู้ชมการแสดงต้องเปลี่ยนตามเช่นเดียวกันนับเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบสำคัญที่จะแสดงให้เห็นว่าศิลปะแขนนี้จะอยู่รอดหรือไม่ต้องนั้นขึ้นอยู่กับผู้ชมเป็นหลัก ซึ่งความสำคัญนี้ไม่ค่อยมีคนนำมาศึกษาหรือกล่าวถึงเท่าที่ควร

ผู้ชมการแสดงลิเกเป็นผู้ที่มีความสนใจและชื่อชอบในศิลปะการแสดงพื้นบ้านลิเกโดยส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อชาติไทยทั่วไป ตั้งแต่ระดับชั้นรากหญ้าถึงชั้นกลางที่พำนักพักอาศัยทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด โดยปกติบุคคลดังกล่าวสามารถรับชมการแสดงลิเกในสถานที่ต่าง ๆ งานว่าจ้างตามวัดที่จัดงานประจำปี บ้านเจ้าภาพใกล้เคียงหรือตามงานปิดวิกเก็บบัตรค่าเข้าชมการแสดงลิเก เมื่อลิเกไปเปิดฉาก การแสดงประชาชนทั่วไปมักชักชวนไปนั่งรับชมการแสดงหน้าเวทีตามงานที่กล่าวและผู้ชมบางท่านที่มีความชื่นชอบการแสดงลิเกเป็นพิเศษ ชอบในลักษณะการแสดงของภาพรวมคณะนั้นหรือชอบในลักษณะการแสดงเฉพาะตัวศิลปินลิเกโดยตรง จนเป็นผู้ช่วยสนับสนุนอุปถัมภ์ศิลปินอย่างสม่ำเสมอในรูปแบบเงินหรือสิ่งของมีค่าซึ่งอาจจะติดตามศิลปินไปรับชมการแสดง ในสถานที่ต่าง ๆ ที่ศิลปินในดวงใจได้ไปทำการแสดง หรือที่รู้จักโดยทั่วไปว่า “แม่ยกลิเก” (สุกัญญา สมไพบูลย์, 2543: 227-228) เมื่อเวลาเปลี่ยนไปคำว่าแม่ยกถูกพัฒนาแทนที่ด้วยคำว่า “แฟนคลับลิเก” ในปัจจุบัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การแสดงลิเกผู้ที่เป็นกำลังสำคัญของลิเกคือ “แม่ยก/แฟนคลับลิเก” บุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังเป็นผู้ผลักดันให้ศิลปินลิเกประสบความสำเร็จมีชื่อเสียงโด่งดังมีเงินทอง ไม่น้อยหน้าอาชีพอื่น ๆ ในประเทศ

ไทย ผู้วิจัยเล็งเห็นแฟนคลับลิเกในยุคปัจจุบัน มีการปรับตัวเรียนรู้วิธีการรับชมการแสดงในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิม วิธีการสนับสนุนศิลปิน/คณะลิเกในดวงใจด้วยวิธีการที่ต่างไป รวมถึงเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่หันมาให้ความสนใจการแสดงลิเกอย่างล้นหลาม นับเป็นปรากฏการณ์ของผู้ชมการแสดงลิเกในยุคปัจจุบัน งานวิจัยฉบับนี้จะเป็นองค์ความรู้ใหม่พร้อมทั้งบันทึกบทบาทหน้าที่ผู้ชมลิเก ซึ่งยังควรค่าต่อการยกย่องผู้อุปถัมภ์ศิลปินโดยแท้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่มีความสนใจในการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาผู้ชมลิเกในยุคปัจจุบันและการปรับตัวตลอดจนค่านิยม

นิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้ชมลิเกในยุคปัจจุบัน หมายถึง ผู้ชมลิเก, แม่ยกลิเก หรือแฟนคลับลิเก ที่ชื่นชอบในศิลปะการแสดงแขนงลิเก ที่รับชมการแสดงในสถานที่จัดการแสดงจริงหรือการแสดงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ในช่วงปี พ.ศ. 2560 – 2567

บริบทรอบข้างสถานที่งานจัดการแสดงลิเก หมายถึง บรรยากาศของงานวัดหรืองานที่มีเจ้าภาพว่าจ้างการแสดงลิเก ที่มีร้านค้า เครื่องไฟประดับโดยรอบ ๆ งาน การสนทนาพูดคุยหรือเสียงหัวเราะของผู้ชมลิเกในสถานที่เดียวกัน

โดเนท หมายถึง การระดมทุนของบรรดาแฟนคลับลิเกที่พร้อมใจโอนเงินเพื่อมอบให้ศิลปินในโอกาสพิเศษ เช่น งานไหว้ครู งานวันเกิดศิลปิน ที่ชื่นชอบในกลุ่มเดียวกันเพื่อแสดงออกถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของกลุ่มแฟนคลับลิเก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องผู้ชมลิเกในยุคปัจจุบันเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผู้ชมลิเกในยุคปัจจุบันและการปรับตัวตลอดจนค่านิยม โดยใช้วิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มประชากรผู้ชมการแสดงลิเก คัดเลือกจากผู้ที่ชื่นชอบการแสดงและติดตามผลงาน การแสดงลิเกทั้งรูปแบบออฟไลน์และออนไลน์เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 3 ปี จำนวน 20 คน โดยวิธีการสุ่มสัมภาษณ์แบบไม่เจาะจงพร้อมทั้งเจ้าตัวยินยอมที่ให้ข้อมูลสำหรับงานวิจัย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องมือในการวิจัยเพื่อใช้ดำเนินการศึกษาโดยมี แบบสัมภาษณ์ (Interview) และแบบสังเกตการณ์ (Observation) ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปะการแสดง จำนวน 3 ท่าน และอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีเพื่อช่วยในการบันทึกจัดเก็บข้อมูล

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลดังนี้ 1) ศึกษาจากเอกสารตำรารวมถึงข้อมูลจากฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ 2) ศึกษาจากการสังเกตการณ์ แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม มากกว่า 50 ครั้ง ผนวกกับประสบการณ์ในการแสดงลิเกของผู้วิจัย 3) ศึกษาจากการสัมภาษณ์ข้อมูล แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ 4) ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในด้านข้อมูลที่ได้รับและทฤษฎี

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนำข้อมูลที่ได้รวบรวมจากเอกสารตำรา รวมทั้งข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอในลักษณะของการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ผู้ชมลิเกในยุคปัจจุบัน ผู้วิจัยสามารถแบ่งการนำเสนอได้ 4 ประเด็นดังต่อไปนี้

1. กลุ่มผู้ชมลิเกในยุคปัจจุบัน กลุ่มผู้ชมลิเกในยุคปัจจุบันมีหลายช่วงวัยมากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา จากการศึกษาพบว่าผู้ชมลิเกในปัจจุบันมีทุกเพศทุกวัย สามารถแบ่งได้ 3 กลุ่มดังนี้

1.1 กลุ่มผู้ชมที่ชื่นชอบศิลปะการแสดงลิเก ผู้ชมกลุ่มนี้จะเป็นผู้ที่ชอบดูลิเกไม่จำเป็นจะต้องเลือกคณะใดคณะหนึ่งขอเพียงให้เป็นการแสดงลิเก และดูที่เรื่องพร้อมทั้งบทบาทการแสดงและความสามารถของศิลปินที่สามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินในระหว่างชมการแสดงได้หรือไม่ คุณมาเลียม ทินรอด (2564) กล่าวว่า “ส่วนตัวชมดูลิเกได้ทุกคณะเมื่อทราบข่าวมีลิเกมาทำการแสดงใกล้บ้านไม่ว่าจะเป็นงานวิกหรืองานวัด ไปทุกครั้งงานวัดจะได้ดูฟรีหากเป็นงานวิกต้องเตรียมเงินไปเป็นค่าเก้าอี้ค่าพวงมาลัยพวกเค้าคณะไหนแสดงดีก็ดูจนจบแต่ถ้าร้องไม่ดีรำไม่สวยเล่นกันไม่ดีชักสี่ห้าตัวก็ไม่นั่งทนเสียเวลาอดหลับอดนอน แต่ในช่วงหลัง ๆ มาก็ดูผ่านถ่ายทอดสดการแสดงผ่านเฟซบุ๊กซึ่งเจอคณะไหนกำลังเล่นอยู่ก็นั่งดู ไม่ชอบก็เปลี่ยนคณะไปเรื่อยสะดวกสบาย ซึ่งโดยส่วนตัวจะดูในส่วนของเนื้อเรื่องไม่ชอบช่วงร้องเพลงแต่ก็ฟังได้แต่ให้เลือกดูที่เนื้อเรื่องดีกว่าร้องเพลง”

1.2 กลุ่มผู้ชมที่ชื่นชอบคณะลิเกบางคณะ ผู้ชมกลุ่มนี้จะเป็นลักษณะชอบวิธีการแสดงของลิเกคณะนั้น ๆ ทั้งทีมงานโดยส่วนใหญ่จะเป็นลิเกทีมที่ทำการแสดงเข้ากันได้ดีมีเอกลักษณ์ในการนำเสนอเฉพาะของคณะนั้น ตัวอย่างเช่น เรื่องที่แสดงของคณะนั้นดี ศิลปินประจำคณะนั้นงาม ความสามารถผู้แสดงที่เป็นทีมเวิร์คเป็นอย่างดี เป็นต้น คุณพรพรรณ โพธิ์ทองคำ (2564) กล่าวว่า ส่วนตัวชอบรับชมการแสดงลิเกของคณะอดิเทพ ฟ้ารุ่ง, ศรราม น้ำเพชร และเฉลิมชัย มาลัยนาค เพราะทีมงานสวยงาม ยกตัวอย่างคณะศรราม น้ำเพชร และคณะอดิเทพ ฟ้ารุ่ง ผู้แสดงในคณะทั้งหมดเป็นวัยรุ่นหน้าตาน่ารักเสียงดีแล้วการแสดงสนุกสนานด้วยมุกตลกผสมกับศิลปินอยู่ในวัยเดียวกันและทันสมัย ส่วนคณะเฉลิมชัย มาลัยนาค ทีมงานไม่ได้สวยเท่าไรแต่ทีมงานนี้แข็งแรงและมีชื่อเสียงมานาน เรื่องที่แสดงโดยส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องชีวิตแนวดราม่าทำให้เวลารับชมการแสดงแล้วตัวเองจะเข้าถึงอารมณ์ได้ดีรู้สึกอินไปกับการแสดง แต่ทุกครั้งที่มีโอกาสได้รับชมการแสดงลิเกส่วนตัวเป็นคนชอบถ่ายรูปมักจะนำกล้องเพื่อไปถ่ายรูปขณะที่ศิลปิน ที่ทำการแสดงหน้าเวทีจากนั้นจะนำมาเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในเฟซบุ๊กส่วนตัวเสมอแต่ในช่วงหลังที่มีการแสดงแบบไลฟ์สด จึงไม่ค่อยมีโอกาสได้ถ่ายรูปแต่ยังคงรับชมแบบไลฟ์สดประจำส่วนตัวจะชอบดูการแสดงที่ดำเนินเรื่องมากกว่าการร้องเพลง (พรพรรณ โพธิ์ทองคำ, 2564)

1.3 กลุ่มผู้ชมที่ชื่นชอบเฉพาะตัวศิลปินลิเก ผู้ชมกลุ่มนี้จะเป็นลักษณะชอบที่ตัวศิลปิน แบบเฉพาะเจาะจงอาจจะชื่นชอบศิลปินมากกว่าหนึ่งท่าน ถ้าศิลปินในดวงใจไปทำการแสดงที่ใดไม่ว่าจะเป็นคณะใดก็ตามหากไม่เกินความสามารถต้องหาโอกาสไปชมการแสดงเพื่อเป็นกำลังใจให้กับศิลปินท่านนั้นที่ชื่นชอบเป็นประจำ โดยความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินกับแฟนคลับลิเกเหล่านี้จะเป็นผู้ที่สนิทสนมเป็นพิเศษกว่าผู้ชมทั่วไป ในลักษณะการสนับสนุนอุปถัมภ์ค้ำชูศิลปินท่านนั้นประดุจญาติสนิทหรือสมาชิกในครอบครัว คุณจันทกานต์ ภิรมย์เสวก อายุ 45 ปี ผู้ชมลิเก กล่าวว่า “ส่วนตัวจะติดตามผลงานการแสดงของพระเอกต้อม นิรันดร์ และโตโต้ อภิวันท์ อัญชลี ซึ่งสนิทกับศิลปินเป็นอย่างมากนับถือกันเป็นพี่น้อง เมื่อศิลปินทั้งสองมีการแสดงที่ไหนถ้าตนมีโอกาสก็จะไปให้กำลังใจพร้อมกับสนับสนุนรางวัลน้ำใจพร้อมกับบันทึกภาพและวิดีโอการแสดงอัปโหลดในช่อง YouTube ส่วนตัวเพื่อเก็บการแสดงไว้ชมเองพร้อมกับเผยแพร่ให้ผู้ชมทั่วไปได้รับชมและรู้จักสองศิลปินมากยิ่งขึ้น (จันทกานต์ ภิรมย์เสวก, 2564)

จากลักษณะทั้ง 3 ของผู้ชมการแสดงลิเกในยุคปัจจุบันเป็นการแบ่งกลุ่มลักษณะใหญ่ ๆ ซึ่งการแสดงลิเกแบบออนไลน์ด้วยวิธีถ่ายทอดสด เป็นวิธีการนำเสนอที่ต่างไปจากเดิมทั้งด้านช่องทางที่ไม่ใช่การรับชมการแสดงจากหน้าเวทีอีกต่อไป การพูดคุยสนทนากับศิลปินที่ไม่ได้คุยแบบเจอตัวซึ่งหน้าหรือความจำเป็นในระยะทางของสถานที่จัดการแสดงกับที่พักอาศัยทำให้ไม่สามารถเดินทางไปชมการแสดงสดได้ ทำให้การมอบรางวัลน้ำใจสนับสนุนหรืออุปถัมภ์ศิลปินในดวงใจที่เปลี่ยนแปลง

ไปจากเดิมรวมทั้งมีแอปพลิเคชันที่สามารถช่วยอำนวยความสะดวกได้ จึงทำให้ผู้ชมการแสดงลิเกต้องมีการเรียนรู้ปรับตัวไปพร้อมกับศิลปิน

2. การเรียนรู้ปรับตัวของผู้ชมลิเกในยุคปัจจุบัน นับตั้งแต่ประเทศไทยพบเจอกับวิกฤตการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรน่า การแสดงลิเกต้องปรับรูปแบบการแสดงเป็นออนไลน์ 100% จากเดิมเป็นการแสดงด้านหน้าเวทีมาเป็นการแสดงแบบถ่ายทอดสดผ่านแอปพลิเคชันเฟซบุ๊กที่ปรากฏโดยมากในปัจจุบัน ทำให้ผู้ชมการแสดงลิเกต้องเรียนรู้ปรับวิถีการรับชมการแสดงในแบบที่ต่างไปจากเดิม ซึ่งกลุ่มผู้ชมที่เป็นวัยรุ่นหรือวัยกลางคนอาจจะไม่ได้รู้สึกกับการปรับตัวมากนักเพราะบุคคลเหล่านี้คงใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ในชีวิตประจำวัน แต่กลุ่มผู้ชมที่ต้องปรับตัวเรียนรู้การรับชมการแสดงจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ จากการศึกษาพบว่าผู้ชมกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่เรียนรู้และปรับตัวเช่นเดียวกับศิลปินลิเก โดยใช้วิธีฝึกหัด หรือให้คนรอบข้างช่วยสมัครสมาชิกเฟซบุ๊กส่วนตัว พร้อมทั้งเรียนรู้วิธีการใช้งานวิธีการพิมพ์โต้ตอบแสดงความคิดเห็นหรือแจ้งความประสงค์ที่จะมอบพวงมาลัยออนไลน์หรือรางวัลออนไลน์ให้กับศิลปินในดวงใจ ตลอดจนวิธีการโอนเงินดิจิทัลให้ศิลปินลิเก

เมื่อสถานการณ์เชื้อไวรัสโคโรน่าคลี่คลายในเวลาต่อมา การแสดงลิเกกลับมาแสดง ณ สถานที่จริงตามปกติแต่ผู้ชมรับชมการแสดงหน้าเวที แต่ประสบการณ์ที่ได้รับจากการเรียนรู้จากการปรับตัวครั้งนั้นยังคงอยู่ คณะลิเกยังคงจัดการแสดงรูปแบบออนไลน์ควบคู่กันไปการแสดงในสถานที่จัดการแสดง ซึ่งทำให้แฟนคลับลิเกที่อยู่ไกลจากสถานที่จัดการแสดงยังคงรับชมการแสดงได้ปกติและผู้ชม ยังสามารถสนับสนุนเงินรางวัลออนไลน์ให้กับศิลปินของตนเองได้ดังเดิม ซึ่งเป็นผลดีกับตัวศิลปินหรือคณะลิเกที่สามารถเพิ่มจำนวนผู้ชมในสถานที่ทำการแสดงสดและผู้ชมผ่านสื่อออนไลน์เพิ่มขึ้น เป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ในเวลาเดียวกัน

ภาพที่ 1 ผู้ชมการแสดงลิเก คณะศรราม น้ำเพชร ในสถานที่จัดการแสดง ณ วัดโพทะเล อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร

ที่มา: Facebook “BANKSORN” (2567)

ภาพที่ 2 จำนวนผู้ชมผ่านสื่อออนไลน์ คณะศรราม น้ำเพชร ณ วัดโพทะเล อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตรจำนวน 2,500 คน
ที่มา: นิพัทธ์ จงดี (2567)

3. ความรู้สึกของผู้ชมในรูปแบบออนไลน์ การรับชมการแสดงลิเกออนไลน์ผ่านอุปกรณ์เครื่องมือสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ อาทิ โทรศัพท์มือถือ นับว่าเป็นวิธีใหม่สำหรับผู้ชมการแสดงหรือแฟนคลับลิเกและผู้ชมที่มีใจรักในศิลปะการแสดงลิเกในปัจจุบัน ซึ่งความรู้สึกของผู้ชมแต่ละท่านอาจจะมีความคิดเห็นและความพึงพอใจเป็นไปในทิศทางที่คล้อยตามหรือแตกต่างกันออกไปสุดแต่ความคิดภายในใจแต่ละบุคคล โดยผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความรู้สึกส่วนตัวของบรรดาผู้ชมแฟนคลับลิเกการแสดงลิเก ในปัจจุบันโดยการสุ่มแบบไม่เจาะจง จำนวน 20 ท่าน โดยแบ่งกลุ่มประเด็นความรู้สึกของผู้ชมดังต่อไปนี้

3.1 ความรู้สึกในส่วนของการมีปฏิสัมพันธ์ต่อการแสดงลิเกรูปแบบออนไลน์ โดยปกติเมื่อแฟนคลับลิเกหรือผู้ชมการแสดงรับชมการแสดงลิเกหน้าเวที ศิลปินกับผู้ชมจะมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ ปฏิสัมพันธ์ทางตรง ศิลปินจะสร้างปฏิสัมพันธ์กับแฟนคลับลิเกสามารถพูดคุยได้โดยตรงไม่ว่าจะเป็นขณะทำการแสดงหรือไม่ได้ทำการแสดงระหว่างการเตรียมตัวการแสดงหรือเวลาว่างของศิลปินผ่านการถ่ายทอดสดบนสื่อออนไลน์ และปฏิสัมพันธ์ทางอ้อม ศิลปินจะสร้างปฏิสัมพันธ์กับแฟนคลับลิเกในขณะทำการแสดงในเรื่องลักษณะการกระเซ้าเย้าแหย่กระเทียบเปรียบเปรยที่ความหมายคือผู้ชมการแสดงในขณะนั้น ซึ่งในมุมมองของบรรดาผู้ชมแฟนคลับลิเกเมื่อต้องปรับเปลี่ยนจากการรับชมการแสดงสด ที่พบเจอสามารถสัมผัสตัวจริงของศิลปินที่อยู่ตรงหน้าเป็นการรับชมผ่านการมองเห็นจากภาพที่ปรากฏบนหน้าจอสี่เหลี่ยมในปัจจุบันจากการสัมภาษณ์สามารถสรุปความเห็นดังนี้

1) การชมการแสดงในรูปแบบออนไลน์ยังสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างชมการแสดงได้ดังเดิมเพียงแต่รูปแบบวิธีการเปลี่ยนไปจากพูดคุยกับศิลปินโดยตรงเป็นวิธีการพิมพ์ข้อความ จากนั้นศิลปินจะตอบกลับเป็นวาจาผ่านการถ่ายทอดสด

2) การพูดคุยทักทายในขณะที่แสดงแบบออนไลน์สามารถทำได้ง่ายกว่าชมการแสดงหน้าเวทีโดยใช้เวลาที่ศิลปินเตรียมตัวขณะแต่งหน้าก่อมเริ่มแสดงบางครั้งมีการไลฟ์สดควบคู่ไรขณะนั้นจึงสามารถเข้าไปพูดคุยกับศิลปินได้ เพราะงานว่าจ้างการแสดงทั่วไปศิลปินอาจจะมีภารกิจหลายอย่าง เช่น เตรียมความพร้อมในการแสดงคิดบทบาทหน้าที่ในการแสดงตามผู้กำกับมอบหมาย และดูแลผู้ชมแฟนคลับลิเกที่มาให้กำลังใจในวันนั้น

3) การรับชมการแสดงลิเกในแบบออนไลน์สามารถรับชมศิลปินแบบชัดเจนมากกว่างานแสดงปกติทั่วไป ซึ่งจะเห็นสีหน้าแววตาของผู้แสดงผ่านหน้าจอ พร้อมทั้งพูดคุยกับศิลปินได้ตลอดเวลาที่ทำการแสดงหรือขณะศิลปินถ่ายทอดสด

แต่งตัวแต่งหน้าในขณะนั้น และเมื่อศิลปินพูดคุยกลับมาในข้อคำถามของผู้ชมที่ถามไปพร้อมกับสีหน้าที่แสดงออกผ่านกล้องส่งผ่านมา ซึ่งได้รับความรู้สึกดีได้ใกล้ชิดและเป็นกันเองกับศิลปิน

3.2 ข้อดีของการรับชมการแสดงลิเกในรูปแบบออนไลน์

1) สามารถรับชมการแสดงได้ทุกที่ไม่ต้องเดินทางไปนั่งชม ณ สถานที่จัดการแสดง ซึ่งผู้ชมแฟนคลับลิเกสามารถรับชมการแสดงลิเกผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ อาทิ เฟซบุ๊ก ยูทูป ติ๊กต๊อกในรูปแบบการถ่ายทอดสดการแสดงหรือขณะการเตรียมตัวก่อนการแสดง

2) สามารถรับชมภาพในระยะใกล้ชัดเจนกว่า ณ สถานที่หากรับชมในระยะไกลการแสดง ซึ่งการไลฟ์สดการแสดงลิเกทีมใหญ่ทางคณะมีการใช้กล้องดิจิทัลประกอบการถ่ายทอดสดการแสดงพร้อมกับระบบการไลฟ์โดยผ่านโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ซึ่งได้ภาพเสียงที่คมชัดและสามารถซูมเข้าออกเห็นสีหน้าแววตานักแสดงได้ทุกมุม

3) ผู้ชมสามารถแสดงความคิดเห็นกับศิลปินได้สะดวกกว่าการแสดงในงานปกติทั่วไปการรับชมการแสดงลิเกในแบบออนไลน์ผู้ชมจะพูดคุยสื่อสารกับศิลปินได้ง่ายขึ้นตลอดเวลาในการจัดการแสดง โดยการพิมพ์ เมื่อศิลปินเห็นจะตอบกลับหรือทักทายผู้ชมก่อนเมื่อมีการแจ้งเตือนผู้เข้าชมก็ได้

4) สามารถรับชมการแสดงลิเกผ่านสื่อได้หลากหลายคณะ เมื่อสื่อออนไลน์เป็นช่องทางที่ลิเกสามารถทำการแสดงแบบถ่ายทอดสดผ่านสื่อได้ จึงทำให้หลายคณะก็พากันจัดการแสดงโดยการถ่ายทอดสดบนสื่อต่าง ๆ มากมายในปัจจุบัน ดังนั้นผู้ชมก็มีตัวเลือกได้หลากหลายในการรับชมการแสดงลิเกของคณะต่าง ๆ ที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์และเปิดโอกาสให้รู้จักลิเกคณะอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น

3.3 ข้อเสียของการรับชมการแสดงลิเกในรูปแบบออนไลน์

1) ไม่สามารถพบเจอตัวศิลปินได้แบบใกล้ชิด

2) ขาดบรรยากาศบริบทโดยรอบของโรงลิเก บริบทรอบข้างหมายถึงสถานที่งานจัดการแสดงอาทิ พ่อค้าแม่ขายที่จะนำสินค้ามาขายผู้ที่มาชมลิเก แสงไฟที่ประดับตกแต่งให้งานที่จัดขึ้นมีความสวยงามและบรรดาผู้ชมที่ต่างพากันมาทำบุญในงานวัดแล้วมาจับจองเป็นเจ้าของที่นั่งรับชมมหรสพที่วัดจัดหาเตรียมไว้ให้ได้รับชมกัน รวมทั้งบ้านงานที่มีเจ้าภาพว่าจ้างทำการแสดง

3) ขาดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมการแสดง คือหากมีผู้ชมการแสดงกลุ่มเดียวกันหรือผู้ชมกลุ่มอื่นที่มานั่งชมการแสดงในสถานที่เดียวกัน ซึ่งบางครั้งมีการพูดคุยสนทนาในขณะที่รับชมการแสดงลิเกไปขณะนั้น

4. ความสัมพันธ์พิเศษที่นิยมของผู้ชมลิเกในยุคปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่จะเป็นบรรดาแม่ยกลิเกเป็นผู้ช่วยเหลือสนับสนุนอุปถัมภ์เฉพาะตัวศิลปินเป็นหลักจะดูแลในค่าใช้จ่ายทุกเรื่องของศิลปิน เช่น เครื่องแต่งกายสำหรับการแสดงลิเก การเสริมราศีให้กับศิลปินโดยสิ่งของมีค่าแก้ว แหวน เงิน ทอง รถยนต์ส่วนตัว และบ้านที่พักอาศัย เป็นต้น ซึ่งแม่ยกเหล่านี้จะเป็นผู้สนับสนุนให้กับศิลปินในดวงใจ โดยส่วนใหญ่ศิลปินฝ่ายชายจะมีโอกาสได้รับมากกว่าฝ่ายหญิง เพราะผู้ชมส่วนใหญ่ที่มารับชมการแสดงลิเกจะเป็นเพศหญิงที่สูงอายุหรือวัยกลางคน มารับชมการแสดงลิเก เพื่อหาความสุขเพิ่มเติมจากชีวิตประจำวันที่ขาดหายไป ซึ่งวัตถุประสงค์ในการรับชมอาจจะแต่งต่างกันไป หรือ “รักด้วยความเสน่หา” (สุกัญญา สมไพบูลย์, 2543: 227-228) ในปัจจุบันคำว่า “แม่ยก” ถูกเปลี่ยนเป็น “แฟนคลับลิเก” อาจจะเนื่องด้วยใช้คำให้เหมือนกับศิลปินดาราพร้อมทั้งเป็นการยกระดับให้ดูทันสมัยมากขึ้น จากการศึกษาความสัมพันธ์พิเศษที่นิยมในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมาก ผู้ชมที่เป็นผู้อุปถัมภ์ศิลปินลิเกมักจะมีข้อจำกัดพร้อมทั้งแสดงออกของความเป็นเจ้าข้าวเจ้าของอย่างเห็นได้ชัด แต่ในปัจจุบันด้วยกาลเวลาเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่เข้ามากสนใจมากขึ้นอาจจะทำให้ค่านิยมของผู้ชมลิเก ในปัจจุบันนั้นเปลี่ยนตาม ซึ่งสามารแยกประเด็นความสัมพันธ์พิเศษที่นิยมได้ ดังนี้

4.1 สถานะทางครอบครัวศิลปินลิเก ในอดีตแม่ยกไม่ยอมรับศิลปินในสถานะทางครอบครัวทำให้ศิลปินต้องปิดบังเรื่องการเป็นสามีภรรยาหรือแม้แต่มีทายาทจำเป็นต้องปิดบังเพราะจะทำให้มีผลต่อค่านิยมรวมถึงการช่วยเหลือจากแม่ยกของ

ตนเอง แต่ในปัจจุบันแฟนคลับลิเกการเปิดใจยอมรับในเรื่องสถานะทางครอบครัวศิลปินมากขึ้น และยังส่งผลดีแฟนคลับลิเกให้การยอมรับพร้อมทั้งสนับสนุนทั้งครอบครัว ทำให้ศิลปินทางท่านไม่จำเป็นต้องปิดบังอีกต่อไป

4.2 จับคู่จิ้นให้กับศิลปิน ในอดีตพระเอกนางเอกคู่ขวัญเป็นการจับคู่ระหว่างพระเอกนางเอกที่ทำการแสดงเข้ากันได้เป็นอย่างดีเลือกจากความสนิทใจของศิลปินด้วยกันเอง แต่ในปัจจุบันการจับคู่จิ้นหรือคู่ขวัญของศิลปินที่ชื่นชอบเป็นอีกหนึ่งวิธีที่นิยมของบรรดาผู้ชมแฟนคลับลิเกในปัจจุบันโดยการจับคู่ศิลปินนักแสดงเป็นคู่จิ้นระหว่างพระเอกกับนางเอกที่มักแสดงคู่กันเป็นประจำคณะ โดยส่วนใหญ่จะพบในคณะลิเกที่มีชื่อเสียงหรือศิลปินดาราที่มีกลุ่มแฟนคลับลิเกประจำสนับสนุน รวมถึงเปิดใจยอมรับศิลปินที่เป็นกลุ่มหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) ผู้ชมให้การยอมรับด้วยเช่นกัน

4.3 ด้อมศิลปินลิเกหรือบ้านแฟนคลับลิเก คือ กลุ่มคนที่รักและชื่นชอบในสิ่งเดียวกันมาอยู่รวมกัน ซึ่งในอดีตแม่ยกลิเกมักแสดงความเป็นเจ้าข้าวเจ้าของอย่างชัดเจน คนอื่นจะไม่สามารถแสดงออกหรือข้ามหน้าข้ามตากันได้ และอาจจะมีเกิดควาไม่พอใจซึ่งกันและกันเมื่อมาพบกันหน้าเวที จึงส่งผลให้เกิดความขัดเคืองใต่อกันจหรือส่งผลกระทบต่อตัวศิลปิน แต่ในปัจจุบันแฟนคลับลิเกสามารถรวมกลุ่มเดียวกันเพื่อศิลปินในดวงใจ สร้างความรักความสามัคคีรวบรวมสมาชิกแฟนคลับลิเกในปัจจุบันมีการเชิญชวนกลุ่มของแฟนคลับลิเกที่ชื่นชอบศิลปินคนเดียวกันสร้างไลน์กลุ่มที่เรียกว่า “แฟนด้อม” หรือแฟนเพจในเฟซบุ๊ก ของศิลปินที่ชื่นชอบ บางกลุ่มมีแอดมินช่วยบริหารจัดการอัปเดตกิจกรรมของศิลปินพร้อมเชิญชวนหรือช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกภายในด้อมพร้อมกับช่วยการสนับสนุนส่งเสริมศิลปินคนโปรด พร้อมทั้งพูดคุยระหว่างสมาชิกในด้อมและศิลปินโดยตรง

จากการศึกษาผู้วิจัยได้สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมได้พบเห็นความน่ารักของบรรดาแฟนคลับลิเกที่มีความรักความเมตตาให้กับศิลปินในดวงใจ โดยจะขอยกตัวอย่าง (ด้อมบ้านคนหล่อคนสวย) ศิลปินคือ พระเอกดอกดิน ลูกท่าเรือ (นายจารุวิทย์ บุญลือ) อายุ 35 ปี ซึ่งเป็นศิลปินลิเกประจำคณะศรราม น้ำเพชร ด้อมบ้านคนหล่อคนสวยได้ถูกสร้างขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2567 โดยแฟนคลับลิเกของพระเอกดอกดิน ลูกท่าเรือ สร้างกลุ่มด้อมบนแอปพลิเคชันไลน์ขึ้นมา มีแอดมินประจำกลุ่มหลักจำนวน 4 คน รวมพระเอกดอกดิน ลูกท่าเรือ ปัจจุบันมีสมาชิกภายในด้อมจำนวน 1,146 คน ในทุกวันแอดมินจะทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ รูปภาพหรือวิดิดีโอ งานการแสดงของพระเอกดอกดิน ลูกท่าเรือ ณ วันนั้นหรือตรารางการแสดงในแต่ละเดือน รวมทั้งเชิญชวนสมาชิกที่อยู่ใกล้สถานที่จัดการแสดงไปเป็นกำลังใจกับศิลปิน ถ้าหากสมาชิกอาศัยอยู่ไกลหรือไม่สะดวกไปชมการแสดง ณ สถานที่จัดงานได้สามารถส่งกำลังใจได้ทางออนไลน์ร่วมสนับสนุนมาลัยตามแต่สมาชิกสมัครใจมอบให้ศิลปินพระเอกดอกดิน ลูกท่าเรือ จากนั้นแอดมินจะสรุปยอดเงินรางวัลออนไลน์ในเวลา 22.00 น. ของทุกวันนำไปมอบให้กับศิลปินด้านหน้าเวทีในนามด้อม หรือกรณีงานการแสดงสำคัญ เช่น งานไหว้ครูประจำปี วันเกิดพระเอกดอกดิน มหกรรมการแสดงลิเกที่คณะจัดขึ้น แอดมินจะเปิดรับรางวัลโดเนท (Donate) ไว้ร่วงหน้าประมาณ 1-2 เดือน ให้สมาชิกร่วมกันสะสมเงินรางวัล เมื่อถึงวันงานแอดนิมจะนำเงินที่ได้นำมาประดิษฐ์เป็นพวงมาลัยอย่างสวยงามพร้อมแจกแจงรายละเอียดให้ศิลปินทราบพร้อมทั้งมอบให้ด้านหน้าเวที

เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2567 ลิเกคณะศรราม น้ำเพชร จัดการแสดง ณ ตลาดเมืองเหน่อมาเก็ต ตำบลท่าระหัด อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ตรงกับวันคล้ายวันเกิดของ พระเอกดอกดิน ลูกท่าเรือ แอดมินด้อมบ้านคนหล่อคนสวยได้เปิดรับรางวัลโดเนทล่วงหน้าตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน ถึง 9 ธันวาคม 2567 จัดทำมาลัยโดเนทนำไปมอบให้กับพระเอกดอกดิน ลูกท่าเรือ ในวันงานบรรดาแฟนคลับพร้อมใจกันสวมเสื้อทีมสีชมพูของพระเอกคนหล่อคนสวยมาร่วมแสดงความยินดีในงานวันนั้น เมื่อถึงเวลาทำการแสดงลิเกแฟนด้อมพากันนำรางวัลมอบให้พระเอกดอกดิน ลูกท่าเรือ แอดมินด้อมบ้านคนหล่อคนสวยนำมาลัยโดเนทที่ร่วมกันสะสมส่งมอบด้านหน้าเวที พร้อมทั้งจัดเลี้ยงน้ำให้กับศิลปินในคณะรวมทั้งผู้ชมลิเกในคืนนั้น เมื่อจบการแสดงแฟนด้อมรอพบพระเอกดอกดิน เพื่อมอบเค้กพร้อมทั้งของขวัญวันเกิดให้ศิลปินเฉลิมฉลองด้านหน้าเวที และพระเอกดอกดิน ลูกท่าเรือ ได้มอบของที่ระลึกเพื่อเป็นการตอบแทนให้กับแฟนด้อมที่มาร่วมแสดงความยินดีในงานวันเกิดของตน

ภาพที่ 3 ด้อมบ้านคนหล่อคนสวยเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2567 ณ ตลาดเมืองเหน่อมาเก็ต ตำบลท่าระหัด อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี

ที่มา: นิพัทธ์ จงดี (2567)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงทำให้ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของค่านิยมของผู้ชมแฟนคลับลิเก ในปัจจุบันที่เปลี่ยนไปจากในอดีตเป็นอย่างมาก ในการเปิดใจยอมรับในสถานภาพที่เป็นจริงของศิลปินมากยิ่งขึ้น การสนับสนุนอุปถัมภ์ศิลปินฝ่ายชายและฝ่ายหญิงเพิ่มขึ้นมีการจับคู่จิ้นพระเอกนางเอกลิเกที่ทำการแสดงคู่กัน พร้อมทั้งความสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกันของบรรดาแฟนคลับลิเกที่ชื่นชอบศิลปินคนเดียวกัน โดยไม่มีอคติระหว่างบรรดาแฟนคลับลิเกด้วยกันเหมือนในอดีตซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเสน่ห์ของการหลงใหลงานศิลปะที่แท้จริงอันสวยงามร่วมกัน

สรุปผลการวิจัย

ผู้ชมการแสดงลิเกในยุคปัจจุบัน จากการศึกษาได้ค้นพบผู้ชมลิเกปัจจุบันได้ทุกเพศทุกวัย สามารถจัดกลุ่มได้ 3 ลักษณะ คือ 1) กลุ่มผู้ชมที่ชื่นชอบศิลปะการแสดงลิเก 2) กลุ่มผู้ชมที่ชื่นชอบคณะลิเกบางคณะ 3) กลุ่มผู้ชมที่ชื่นชอบเฉพาะตัวศิลปินลิเก การแสดงลิเกมีการรับรูปแบบวิธีการนำเสนอใช้เทคโนโลยี สื่อสังคมออนไลน์เข้ามาช่วยเสริมการเผยแพร่ให้เข้าถึงผู้ชมได้มากขึ้น ผู้ชมลิเกจึงต้องเรียนรู้ปรับตัวด้วยการสมัครช่องทางการเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์ควบคู่ไปกับศิลปิน วิธีการใช้งานของแอปพลิเคชันตลอดจนเรียนรู้ระบบปฏิบัติงานในด้านการพิมพ์เพื่อสื่อสารพูดคุยกับศิลปินรวมถึงวิธีการใช้งานการโอนเงินแบบดิจิทัลเพื่อจะได้รับชมการแสดงลิเกบนสื่อพร้อมทั้งสนับสนุนศิลปินในดวงใจได้ ซึ่งผู้ชมลิเก ในปัจจุบันยังคมได้รับถึงการมีปฏิสัมพันธ์ในการรับชมการแสดงลิเกแม้จะไม่ได้ชมการแสดงสดหน้าเวที ยังมีปฏิสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมระหว่างผู้ชมและศิลปิน มี

ข้อดีที่สามารถรับชมได้ทุกที่ทุกเวลา เข้าถึงการแสดงได้หลากหลายคณะในเวลาเดียวกัน มีโอกาสในการพูดคุยการเข้าถึงศิลปินได้มากกว่าการแสดงสด ณ สถานที่จัดการแสดง ส่วนข้อเสียคือไม่สามารถพบเจ้าตัวจริงของศิลปินได้ และขาดบรรยากาศโดยรอบของสถานที่จัดงานการแสดงลิเก รวมถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมโดยรอบที่นั่งรับชมการแสดงลิเกพร้อมกัน

ความสัมพันธ์พิเศษของผู้ชมลิเกในปัจจุบันนั้นเปลี่ยนไปจากเดิม คำว่า “แม่ยก” ถูกแทนด้วยคำว่า “ แฟนคลับลิเก” ซึ่งเปิดใจยอมรับสถานะที่เป็นจริงหรือตัวตนของศิลปิน การจับคู่พร้อมสนับสนุนศิลปินอย่างทั่วถึงมากขึ้น และ การสร้างความสามัคคีของกลุ่มบรรดาแฟนคลับลิเกด้วยกันจึงส่งผลดีให้กับตัวศิลปินส่งผลให้เป็นการสร้างแรงผลักดันที่ศิลปินมีกำลังกายและใจในการสร้างสรรค์ผลงานการแสดงที่ดีเพื่อเป็นการตอบแทนให้กับผู้ชมการแสดงลิเกต่อไป จากผลการวิจัยที่นำเสนอข้างต้นผู้วิจัยนำผลมาวิเคราะห์อย่างต่อเนื่องสามารถนำไปสู่การอภิปรายผลการวิจัยพบประเด็นต่อไปนี้

อภิปรายผล

1. ผู้ชมการแสดงลิเกในปัจจุบัน เป็นผู้ที่ชื่นชอบในศิลปะการแสดงลิเก ชอบในรูปแบบการแสดงของคณะลิเก หรือชอบเฉพาะตัวศิลปินลิเกเป็นหลักก็ตาม นับเป็นผู้ที่มีพระคุณต่อศิลปินลิเกทุกคน เป็นผู้อุปถัมภ์ให้การช่วยเหลือสนับสนุนศิลปินลิเกตลอดมา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดระบบอุปถัมภ์ คือระบบความสัมพันธ์ในสังคมจารีตนิยมโดยผู้อุปถัมภ์ มักมีฐานะทางสังคมหรืออำนาจทางการบริหารมีเงินทองและเป็นที่นับหน้าถือตา สามารถให้คุณและให้โทษผู้ที่อยู่ภายใต้ ผู้ชมการแสดงลิเกเกี่ยวข้องในลักษณะระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย ระบบอุปถัมภ์ที่มีอยู่ในหมู่ญาติ ซึ่งเป็นระบบที่เก่าแก่มากระดับหนึ่งในสังคมไทย เป็นความสัมพันธ์อย่างชัดเจนและน่าจะเป็นระบบที่คงทนถาวรที่สุด (ศิริรัตน์ ธรรมใจ, 2558: 16-17) แม้ว่าการแสดงลิเกจะเปลี่ยนไปความรักความเมตตาของผู้ชมลิเกยังยินดีที่จะเรียนรู้ปรับตัวเพื่อที่จะได้รับชมศิลปินหรือศิลปะที่ชื่นชอบพร้อมสนับสนุนตามกำลังของตน ส่งผลให้ศิลปินลิเกมีพื้นที่ในการดำรงชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวเพื่อความอยู่รอดของศิลปินและต่อลมหายใจให้ศิลปะการแสดงลิเกได้คงอยู่สืบไป

2. จากงานวิจัยเรื่องสัญนิยมในการสื่อสารการแสดง “ลิเก” ในยุคโลกาภิวัตน์ ของอาจารย์สุกัญญา สมไพบูลย์ กล่าวถึงในประเด็นความนิยมความสัมพันธ์พิเศษของบรรดาแม่ยกมีการแสดงออกถึงความ หึงหวงพระเอกลิเก แสดงความเป็นเจ้าข้าวเจ้าของ พระเอกขวัญใจแสดงกับนางเอกแปลกหน้ามักมีการสืบประวัติส่วนตัวถ้ายังโสดผนวกกับหน้าตาสวยงาม อาจจะส่งผลร้ายที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากแม่ยกท่านนั้นก็เป็นได้ รวมถึงการแย่งชิงความเป็นหนึ่งระหว่างผู้ชมด้วยกันเองก็ตาม และการไม่เปิดเผยพระเอกลิเกมีคู่รักหรือภรรยา (สุกัญญา สมไพบูลย์, 2543: 227-228) เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนงานวิจัยฉบับนี้แสดงให้เห็นแล้วว่าค่านิยมของผู้ชมส่วนใหญ่ที่เห็นได้ชัดในปัจจุบันนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการเปิดใจยอมรับสถานะทางครอบครัวของศิลปินลิเกการสนับสนุนพระนางคู่ขวัญ หรือการมีความสามัคคีของบรรดา แฟนคลับลิเกในปัจจุบัน ซึ่งเวลาสามารถเปลี่ยนใจคนค่านิยมของผู้ชมก็อาจจะเปลี่ยนไปตามความผันแปรของโลกใบนี้ลิเกจึงถูกขยับปรับเปลี่ยนและเดินบนเส้นทางคู่ขนานไปกับมนุษย์และโลก

3. จากผลการศึกษางานวิจัยฉบับนี้มีความสอดคล้องกับ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ของจูเลีย เอช. สจ็วต (Julian H. Steward) กล่าวคือการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยเน้นว่า "สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ" และ "เทคโนโลยีการผลิต" เป็นตัวขับเคลื่อน "การปรับตัว" ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่แนวคิดนี้มองสังคมในลักษณะพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่มีพื้นฐานที่สำคัญจากเทคโนโลยี และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม ซึ่งก่อให้เกิดการดำรงอยู่พัฒนาการความเคลื่อนไหวและความเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ ของสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงงานศิลปะ (ณฤณีย์ ศรีสุข, 2564: 192) จะเห็นได้ว่าผู้ชมลิเกในยุคปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลง การรับชมการแสดงลิเกผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เมื่อลิเกจำเป็นในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงผู้ชมก็ต้องเปลี่ยนวิธีการรับชมพร้อมทั้งเรียนรู้ศึกษาวิธีการใช้ระบบปฏิบัติงานบนสื่อสังคมออนไลน์ คนรุ่นเก่าต้องเรียนการเสพการแสดงในรูปแบบที่ต่างไปจากเดิมซึ่งในเวลาเดียวกันทำให้คนรุ่นใหม่เองที่ใช้งานสื่อออนไลน์อยู่

แล้ว จึงได้มีโอกาสก้าวเข้ามารู้จักลิเกขณะเดียวกัน และส่งผลให้เกิดค่านิยมสมัยใหม่ที่ต่างไปจากเดิมอาทิ การเปิดใจยอมรับการจับคู่จิ้นแบบอย่างศิลปินดาราต่างประเทศ รวมไปถึงสร้างความรักสามัคคีนำพาบรรดาคนที่รักที่ชอบมารวมตัวกันจนเป็นกลุ่มแฟนคลับที่หนาแน่นในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

ควรศึกษาค่านิยมของผู้ชมการแสดงพื้นบ้านแขนงอื่น เพื่อหาความเหมือนหรือความแตกต่าง อันสามารถเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาศิลปะทุกแขนของไทยให้อยู่รอดตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

จันทกานต์ ภิรมย์เสวก. (2564, กรกฎาคม 15). ผู้ชมลิเก อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี. สัมภาษณ์.

ณฤณีย์ ศรีสุข, (2564). นิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงบูรณาการ. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 10(1): 192.

นิพัทธ์ จงดี และผกามาศ จิรจารุภัทร. (2567). ลิเกในยุคดิจิทัล. *วารสารวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 15(1): 78-100.

พรพรรณ โพธิ์ทองคำ. (2564, กรกฎาคม 14). ผู้ชมลิเก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง. สัมภาษณ์.

มาเลียม ทินรอด. (2564, กรกฎาคม 14). ผู้ชมลิเก อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี. สัมภาษณ์.

ศิริรัตน์ ธรรมใจ. (2558). *การรักษาอำนาจทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นใน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน.* การค้นคว้าแบบอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สืบค้นเมื่อ 31 ธันวาคม 2567, จาก https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:123638.

สโรจ เลาหศิริ. (2560). *5 ยุคสมัยของดิจิทัล ประเทศไทยอยู่ไหน? ต่างประเทศอยู่ไหน?.* สืบค้นเมื่อ 31 ธันวาคม 2567, จาก https://positioningmag.com.

สุกัญญา สมไพบูลย์. (2543). *สัญนิยมในการสื่อสารการแสดง “ลิเก” ในยุคโลกาภิวัตน์.* วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2554). *นาฏศิลป์ไทยรัชการที่ 5.* กรุงเทพฯ: สกสค. ลาดพร้าว.

อนุกูล โรจน์สุขสมบูรณ์. (2559). *ลิเก: การแสดงและการฝึกหัด.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

BANKSORN. (2567). *ลิเกคณะศรราม น้ำเพชร ในสถานที่จัดการแสดง ณ วัดโพทะเล อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร.* สืบค้นเมื่อ 31 ธันวาคม 2567, จาก https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1135225684829177&id=100050252689983&set=a.594288812256203